

МВС України
Харківський національний університет внутрішніх справ
Кафедра цивільного права та процесу
Кафедра охорони інтелектуальної власності, цивільно-правових дисциплін
Всеукраїнська громадська організація «Асоціація цивілістів України»

ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Матеріали
науково-практичної конференції,
присвяченої світлій пам'яті
Олександра Анатолійовича Пушкіна

27 травня 2016 р.

Харків
ХНУВС
2016

УДК 346+347
ББК 67.404(4УКР)+67.410(4УКР)
П78

*Друкується відповідно до доручення
Харківського національного університету внутрішніх справ
від 18.03.2016 № 24.*

Проблеми цивільного права та процесу : матеріали наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам'яті О. А. Пушкіна, 27 трав. 2016 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Каф. цивіл. права та процесу, Каф. охорони інтелектуал. власності, цивіл.-прав. дисциплін ; Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України». – Харків : ХНУВС, 2016. – 400 с.

У збірнику розміщено тези наукових доповідей та повідомлень, у яких розглядаються актуальні проблеми цивільного, сімейного, господарського процесуального та цивільного процесуального права.

УДК 346+347
ББК 67.404(4УКР)+67.410(4УКР)

*Матеріали надано в авторській редакції.
Стиль та орфографія збережені.*

ПЕЧЕНИЙ О. П.

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ПОЗОВНОЇ ДАВНОСТІ
СУДОМ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ 138

СЕЛІВАНОВА І. А.

ОСОБЛИВОСТІ ПРИВАТИЗАЦІЇ ТА ВІДЧУЖЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА .. 140

ЯВОР О. А.

ВИЗНАННЯ ШЛЮБУ НЕУКЛАДЕНИМ ЯК ЮРИДИЧНА ФІКЦІЯ
В СІМЕЙНОМУ ПРАВІ 144

МАКОВІЙ В. П.

ТЕМПОРАЛЬНІ ВЕЛИЧИНИ У МАТЕРІАЛЬНОМУ
ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ 146

МАЛІНОВСЬКА І. М.

ДО ПИТАННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ ТЕРМІНІВ «ЗБІРНИК»,
«БАЗА ДАНИХ» ТА «КОМПІЛЯЦІЯ ДАНИХ» 149

ГОРОБЕЦЬ Н. О.

ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ НА МЕЖІ ПРОТИСТАВЛЕННЯ
«ПРИВАТНЕ» – «ПУБЛІЧНЕ» 152

КИРИЧЕНКО Т. С.

АЛЬТЕРНАТИВНІ ФОРМИ ШЛЮБУ – ХВОРОБА ЧИ НОРМА? 154

КОЖЕВНИКОВА В. О.

ОБМЕЖЕННЯ СВОБОДИ У ШЛЮБНОМУ ДОГОВОРІ (КОНТРАКТІ) 157

АДАМОВА О. С.

ПРАВОВІ СТИМУЛИ ТА ОБМЕЖЕННЯ В МЕХАНІЗМІ ЦИВІЛЬНО-
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН, ЩО ВИНИКАЮТЬ З ДОГОВОРУ
МОРСЬКОГО СТРАХУВАННЯ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ 160

НЕЧИПУРЕНКО О. М.

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ 162

ФІМЕНКО М. Ю.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ВИБІР
ЛІКУЮЧОГО ЛІКАРЯ ТА ЗАКЛАДУ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я 164

КРАТ В. И.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА НЕДЕЙСТВИТЕЛЬНОСТИ 167

КУХАРЄВ О. Є.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ ШЛЯХОМ ПОСТІЙНОГО
ПРОЖИВАННЯ РАЗОМ ЗІ СПАДКОДАВЦЕМ 169

НАДЬОН В. В.

СПІВВІДНОШЕННЯ СУБ'ЄКТИВНОГО ЦИВІЛЬНОГО ОБОВ'ЯЗКУ
ТА ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ 173

УДК 347.61

О. А. Явор,

доцент кафедри цивільного права № 2

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

кандидат юридичних наук, доцент

ВИЗНАННЯ ШЛЮБУ НЕУКЛАДЕНИМ ЯК ЮРИДИЧНА ФІКЦІЯ В СІМЕЙНОМУ ПРАВІ

Затребуваність юридичних фікцій у правовому регулюванні суспільних відносин великою мірою пояснюється їх особливою роллю, що знаходить прояв у проблемних ситуаціях, зокрема, у разі виникнення протиріччя між реальними потребами правового регулювання і необхідністю подолання зайвого формалізму, в умовах існування нездоланої невідомості, що перешкоджає прийняттю юридично значущого рішення і виникненню відповідних правовідносин. Якщо простежити історію розвитку уявлень про юридичні фікції, то можна зауважити, по-перше, досить широке і різноманітне використання фікцій у різних правових системах, по-друге, очевидність, як мінімум, однієї з причин залучення фікцій у соціальне регулювання за допомогою права – прагнення надати нормативну стійкість тим стосункам, реальність (відповідність реальності) яких викликає сумнів. Ця ситуація виникла, як правило, через необхідність подолати консерватизм законів або через державне свавілля і, зрештою, давала можливість найбільш просто і швидко вирішити юридичні питання.

Введення фікцій диктується прагненням зробити врегулювання відносин максимально ясним, мінімізувати невизначеність. Фікція представляє собою положення, що умовно визнається істиною, можливість спростування якої, як правило, не має юридичного значення [1, с. 15].

Аналіз представлених в юридичній науці підходів до розкриття природи юридичних фікцій дозволяє сформулювати визнаний доктриною перелік їх основних характеристик: а) фікція полягає у конструюванні неіснуючого у дійсності; б) використанню фікції передують невизначеність; в) є уявною юридичною конструкцією різних ступенів складності; г) може використовуватись у доктрині права, правотворчості, правореалізації; д) використовується з метою заповнення певного сегменту у правовому полі; е) категоричність та неспростовність; є) обмеженість в обсязі застосування соціально-юридичним контекстом; ж) здатність фікції викликати одна одну; з) зовнішнім проявом є норма-фікція, інститут права; и) існування взаємозв'язку діалектичного розвитку наукової думки і сприйняття фікції у праві [2, с. 12]; і) можливість визнання фікцій юридично значущими: неістинні, недостовірні, хибні факти «спрацьовують» лише у конкретних відносинах, за наявності певних передумов [3, с. 45].

Яскравим прикладом використання фікцій у сімейному праві є визнання шлюбу неукладеним – наслідок, який може бути застосований в судовому порядку за заявою заінтересованої сторони на тій підставі, що шлюб було зареєстровано у відсутності нареченої і (або) нареченого.

Для сімейного законодавства термін «неукладений шлюб» є новим. За часів радянського періоду висловлювалась думка щодо запровадження в законі терміну «шлюб, який не відбувся» – для випадків порушення основних правил реєстрації шлюбу [4, с. 108]. Згідно з сімейним законодавством України неукладеним вважається шлюб, зареєстрований у відсутності нареченої і (або) нареченого (ст. 48 СК України [5]). Такі наслідки настають через порушення базової вимоги, що висувається до інституту укладення шлюбу: шлюб має ґрунтуватися на вільній згоді жінки та чоловіка (ст. 21 СК України [5]). Добровільність шлюбу означає, що кожен із них розуміє значення своїх дій та їх наслідки і свідомо приймає рішення вступити в шлюб. Примушування жінки та чоловіка до шлюбу в будь-якій формі (погроза, обман, психічний тиск тощо) не допускається. Відповідно, підтвердити свою вільну згоду на шлюб, його добровільність і відсутність примусу жінка і чоловік можуть тільки за умови своєї особистої присутності при укладанні шлюбу.

Як було зазначено, визнання шлюбу неукладеним є прикладом використання в сімейному праві юридичних фікцій: конструюється свідомо неіснуюче положення, що визнається існуючим і має імперативний характер, виконує роль юридичного факту в ситуації невизначеності. У даному разі йдеться про те, що насправді укладений шлюб для цілей правового регулювання свідомо визнається таким, що ніби ніколи не укладався. Це означає, що такий шлюб з самого моменту свого фактичного укладення не породжує сімейних прав і обов'язків, не спричиняє появи інших правових наслідків. Так, наприклад, до такого шлюбу не застосовується презумпція батьківства чоловіка матері дитини. Визначення походження дитини від таких осіб відбувається за ч. 2 ст. 125 Сімейного кодексу України [5]: «Якщо мати та батько дитини не перебувають у шлюбі між собою, походження дитини від батька визначається за заявою матері та батька дитини».

Визнання шлюбу неукладеним слід відрізнити від недійсності шлюбу. Недійсний шлюб за певних обставин може бути визнано дійсним (ч. 5 ст. 39, ч. 3 ст. 40, ч. 3 ст. 41 СК України [5]). Також недійсний шлюб може стати підставою для виникнення правових наслідків, наприклад, прав та обов'язків батьків та дітей (ст. 47 СК України [5]), виникнення прав «добросовісного» подружжя (ст. 46 СК України [5]) тощо. Підставами недійсності шлюбу може виступати порушення законних умов укладання шлюбу, наявність негативних умов, наявність перешкод для реєстрації шлюбу. Для визнання шлюбу *неукладеним* підставою виступає таке істотне порушення процедури реєстрації шлюбу як його реєстрація за відсутності одного з наречених, присутності іншої особи замість нареченої (нареченого), реєстрація за недійсними (підробленими) документами, за довіреністю тощо.

Позов про визнання шлюбу недійсним можуть подати особи, зазначені в ст. 42 СК України [5]: дружина або чоловік, інші особи, права яких порушені у зв'язку з реєстрацією цього шлюбу, батьки, опікун, піклувальник дитини, опікун неієздатної особи, прокурор, орган опіки та піклування. Позов про визнання шлюбу неукладеним подається будь-якою заінтересованою особою. Позов розглядається в порядку цивільного судочинства.

У деяких випадках необхідність визнання шлюбу недійсним або неукладеним може виникнути після смерті одного чи обох з подружжя, тому позов можуть подати

заінтересовані особи – спадкоємці, органи опіки та піклування тощо. На жаль, законодавець це питання не регулює.

Запис про реєстрацію неукладеного шлюбу анулюється на підставі рішення суду.

Список використаних джерел:

1. Лотфуллин Р. К. Юридические фикции в истории отечественного права / Р. К. Лотфуллин // История государства и права. – 2006. – № 1. – С. 12–15.
2. Ул'яновська О. В. Фікції в правовій системі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Ул'яновська Оксана Василівна. – Одеса, 2010. – 21 с.
3. Косович В. «Правові припущення» як засіб створення досконалих нормативно-правових актів України / В. Косович // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2013. – Вип. 644. Правознавство. – С. 43–48.
4. Оридорога М. Т. Брачное правоотношение / М. Т. Оридорога. – Киев : Изд-во НИ и РИО КВШ МВД СССР, 1971. – 179 с.
5. Сімейний кодекс України : закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

Одержано 21.04.2016

УДК 347.3

В. П. Маковій,

*завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ТЕМПОРАЛЬНІ ВЕЛИЧИНИ У МАТЕРІАЛЬНОМУ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ

Розгляд часу в числі обмежуючих правових конструкцій здійснення цивільного права та виконання цивільного обов'язку наразі є доволі актуальним, що пов'язано з його сутністю як соціально-правовим явищем, пріоритетним покликанням якого є упорядкування цивільного обігу, стабілізація цивільних правовідносин, забезпечення оперативної реалізації їх змісту [1, с. 5]. Тривалий період доля природи часу в цивільному праві була пов'язана з його сутністю в цивільному процесі, а функціональна єдність наведених галузей права створює передумови до розгляду наведеного питання сумісно. До того ж доречно було здійснювати таке дослідження з урахуванням широкого розуміння часу як сукупності цивільно-правових норм, які регулюють суспільні відносини, пов'язані з використанням темпоральних величин, тобто в якості відповідного цивільно-правового інституту [2, с. 4].

Остання радянська кодифікація цивільного законодавства на території України представлена ЦК УРСР 1963 року, в якому норми, що регламентують застосування часу в якості меж здійснення певних цивільних прав та виконання відповідних цивільних обов'язків, розміщені розрізнено, в залежності від місця того чи іншого правового інституту, який регулює дані відносини, в системі цивільного